

NIKOLA CAR-ČRNI



NIKOLA CAR-ČRNI, rodio se 1. siječnja 1910. godine u Crikvenici u radničkoj obitelji Karla Cara.

Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a zatim kod Crikveničana Josipa Cara izučava obućarski zanat, te neko vrijeme radi u struci. Ubrzo ostaje bez posla i primoran je da se bavi ribolovom, što također nije bio siguran i stalan posao. Upravo zbog toga zapošljava se kao građevinski radnik na izgradnji ceste i mosta u Crikvenici.

Osjetivši nesigurnost prilikom zapošljavanja te izrabljivački odnos, već u ranoj mladosti počinje se zanimati za napredni radnički pokret i uključuje se u grupu naprednih omladinaca, koji već početkom tridesetih godina, predvođeni istaknutim partijskim aktivistima, postaju dominantna politička snaga u Crikvenici i u gotovo cijelom Vinodolu.

Sredinom tridesetih godina još se intenzivnije osjeća prodor komunista u javni život što se potvrđuje i osnivanjem sindikalnih podružnica, izborom selačkog i bribirskog načelnika iz redova komunista, osnivanjem komiteta KPJ za Vinodol, organiziranjem više štrajkova te nizom drugih akcija.

Na žalost, dosad još uvijek nije dovoljno istražen, ili bolje rečeno, dovoljno poznat upravo period života i djela Nikole Cara do njegova odlaska u Španjolsku, ali se pouzdano zna da je bio uključen u napredni radnički pokret u samoj Crikvenici.

Naime, budući da je radio na izgradnji ceste u Crikvenici, gdje je bio jedan od poslovođa istaknuti partijski aktivist iz Bribira Fabijan Antić, uključuje se u neke akcije sindikalnog i radničkog pokreta. (Prema sjećanju druga F. Antonića.)

Drago Bogdanić, koji djeluje kao sindikalni aktivist na Sušaku također u svojim sjećanjima ističe da mu je Nikola Car bio jedan od suradnika u Crikvenici. U Crikvenici je 16. srpnja 1937. godine osnovana i Narodna čitavnica koja ubrzo postaje baza širenja naprednih ideja, a među osnivačima je i Nikola Car, koji s velikim zanimanjem čita naprednu literaturu i zanima se za sva progresivna zbivanja ne samo u zemlji nego i u svijetu.

Upravo tih dana (sredinom srpnja 1937) podružnica ugostiteljskih radnika u Crikvenici organizira vrlo uspio štrajk ugostitelja, no vrlo je važno napomenuti da su štrajkom rukovodili komunisti Luka Vinketa i Dušan Morandić, a uz pomoć vinodolskih komunista među kojima je i Nikola Car. Kakva i kolika je bila uloga samog Cara zasad nije dovoljno poznato. Te

iste, 1937. godine, događaji koji su se zbivali u Španjolskoj i oko nje, bude veliki interes u svijetu i gotovo sva svjetska štampa, pa i jugoslavenska, donosi vijesti o herojskoj borbi španjolskog naroda protiv reakcionarnih fašističkih snaga.

Vijesti su imale odjeka i u našoj zemlji, te ubrzo nakon akcija, koje poduzima KPJ, u Španjolsku raznim putovima i kanalima odlazi oko 1660 Jugoslavena, među kojima i 17 Vinodolaca.

U samom Vinodolu pripreme za odlazak u Španjolsku su teške i dugotrajne, no ipak 1. studenog 1937. godine osmorica Vinodolaca kreću preko Francuske u Španjolsku. Među Crikveničanima je i Nikola Car-Črni, koji nakon nekoliko dana provedenih u Parizu (gdje su izvršene posljednje pripreme) zajedno s drugovima prelazi u Španjolsku u mjesto Albacete, gdje je bila vojna baza internacionalnih brigada.

Iz dijela pisma koje Nikola piše upravo u Albaceti 25. veljače 1938. godine, namijenjenog roditeljima, vidljivo je o kakvom je revolucionaru riječ.

»... Oče i majko, evo da ti se javim i da opišem moj život i zemlju u kojoj jesam i u kojoj se borim rame uz rame španjolskog naroda za slobodu radnog naroda ovdje u Španiji, a tako isto cijelog svijeta radnog.

Moj život koga ja sada sprovedam u Španiji gde se radni narod Španije i mi Internacionalci skupa borimo za slobodu, jest dobar, i ja sam s njim zadovoljan kao pravi revolucionarni radnik, borit ćemo se dok izvojujemo ono za čim težimo svi mi koji smo ovdje, a tako i svi ostali slojevi radnog naroda cijelog svijeta, ja se sada još nalazim u pozadini, još nisam bio na frontu, ali mislim da ću i ja skoro poći na front za čim ja težim, onda ću biti najsretniji...

... Znajte da prolivena krv hiljade nevine djece, iznemoglih staraca i oslabele žena od strane Hitlerovih 'Junkersa' i Musolinovih 'Kaprone' nije ustrašilo Španski narod...«

Nikola je nestrpljiv da krene u borbu, on želi da s puškom u ruci brani interese radnog naroda u Španjolskoj za koju inače kaže da je prelijepa i upravo stoga treba zaštititi »stoljetne tekovine kulture i civilizacije«.

Nikolina želja ubrzo se ispunila. Nakon vojne obuke u Albaceti raspoređen je u jugoslavensku protutenkovsku bateriju, koja je u sastavu 129. interbrigade djelovala u Estramaduri, na oragonskom i levantskom frontu. Neustrašiv je i borben, uvijek u prvim redovima. U proljetnoj neprijateljskoj ofenzivi 1938. godine na oragonskom frontu ranjen je u glavu. Nakon liječenja u bolnici Mataro ponovno se vraća u prve borbene redove. S puškom u ruci hrabro se bori sve do pada Katalonije, a zatim 7. veljače 1939. napušta Španjolsku i zajedno s drugovima prelazi u Francusku.

Slijedi dugotrajan i mukotrpan boravak u logorima u Francuskoj, kamo su svakodnevno pristizali pripadnici interbrigada, bundući da su republikanske snage doživljavale poraz za porazom pred naletom španjolskog, njemačkog, talijanskog i portugalskog fašizma.

Iz pisama upućenih Nikoli Lovriću u SAD jasno se vidi kolike su patnje Nikole i drugova, koji ipak nisu klonuli duhom.

Nikola u ime drugova, između ostalog u pismima, navodi da su se po dolasku u Francuski našli u masi od 70 tisuća ljudi na nekakvoj plaži, opa-

sanoj bodljikavom žicom, bez krova nad glavom, bez dovoljno vode uz očajnu hranu.

Tek nakon tri mjeseca prebačeni su u logor Gurss, gdje su zatekli ne- kakve barake, te su tu na neki način mogli provesti bolju organizaciju i stvoriti bolje uvjete življenja. Ipak u jednom pismu od 18. kolovoza 1939. godine Nikola ističe da to ležanje iza žice nije ništa i da se to sve da izdr- žati, jer da je zajedno s drugovima proživljavao i mnogo teže časove u borbi s »tlačiteljima Španskog naroda«, te čvrsto vjeruje da se u slozi i jedinstvu sve može izdržati.

U istom pismu moli druga Niku da mu javi da li u SAD dopiru kakve vijesti iz Španjolske jer piše on:

»... sada je tamo strašno teška atmosfera, svaki dan masovno stre- ljanje, bacanje u tamnice«
ali ipak se nada i piše dalje:

»Španski narod je revolucionaran, on neće moć podnet terora fa- šizma, koga mu Franko po inicijativi drugih natura. Narod Španije, radnik i seljak neće nikad zaboravit Republiku koja je svakom radniku dala posla i pravo, seljaku je dala zemlju i potrebna sredstva za obra- đivanje zemlje...«

Pored ostalog, Nikola, zajedno s drugovima, čini sve na ideološko-poli- tičkom, kulturnom i vojnom obrazovanju, znajući da borba protiv fašizma nije okončana i da ona tek predstoji.

U logoru Gurss Nikola je ostao do 1940. godine, a zatim je prebačen u logor Vernet. Neposredno nakon kapitulacije Jugoslavije prebačen je u Nje- mačku gdje neko vrijeme radi u rudniku kod Leipziga i, najvjerojatnije, u srpnju 1941. godine, dolazi u zemlju zajedno s Vladom Lončarićem i još ne- kim drugovima. Po nalogu partijskog rukovodstva Hrvatske iz Zagreba je upućen na teritorij Gorskog kotara i Hrvatskog primorja sa zadatkom da pomaže u pripremama i organizaciji NOB-a.

Negdje oko 25. kolovoza 1941. godine putuje zajedno sa Šimom Balenom (koji je upućen u Liku) do Vrhovina, dakako uz pomoć falsificiranih doku- menata, a zatim odlazi u Drežnicu, gdje zajedno s Ivom Vejvodom i Ratkom Rusekom radi na daljnjoj organizaciji ustanka u tom kraju.

Na Viševicu Nikola dolazi 23. rujna 1941. godine, zajedno s Ivom Marin- kovićem i Veljkom Kovačevićem, koji se upravo tada vraćaju na Viševicu nakon obilaska partijskih organizacija na terenu. Odmah po dolasku uklju- čuje se u akcije koje su izveli vinodolski partizani.

Već 27. rujna 1941. godine rukovodi poznatom akcijom na Stalku. Iz- vršen je napad na kamion talijanskih okupacijskih snaga i tom prilikom zarobljeno je sedam vojnika i dva oficira, te zaplijenjena veća količina hrane. Akcija je imala izuzetan značaj, vojni i politički. Nedugo nakon akcije na Stalku pozvan je u Delnički logor i oko 10. listopada 1941. godine postav- ljen je za prvog komandanta tek osnovanog bataljona »Matija Gubec«. No, ubrzo nakon toga, već 20. listopada, u sklopu neprijateljske ofanzive u širem području, napadnut je Delnički logor, te Nikola za neko vrijeme prelazi u bibrirsku partizansku jedinice, gdje priprema nekoliko diverzantskih akcija. Zajedno sa Srećkom Muretom vrši diverziju na cesti između Crikvenice i Selaca (kod zidarske škole), a zatim i na cesti u predjelu Jesenove.

Negdje krajem studenog ili početkom prosinca 1941. godine reorganiziran je štab bataljona »Matija Gubec« kome je komandant Nikola, koji će do proljeća 1942. godine ostati na ličko-fužinskom području i tu organizirati više akcija, a nekima će i rukovoditi.

Jedna od većih akcija u kojoj je sudjelovao i bataljon »Matija Gubec« bila je prilikom oslobađanja Mrkoplja 19. ožujka 1942. godine, to značajnija što je Mrkopalj bio prvo oslobođeno općinsko sjedište u Hrvatskoj.

Uspjeh akcije odjeknuo je u cijelom kraju, a rezultat svega je, pored ostalog, priključenje partizanima oko 150 ljudi iz Gorskog kotara.

U svibnju 1942. godine Nikola je postavljen za komandanta bataljona »Vladimir Gortan«.

Osim ostalih, bataljon je imao i zadatak — djelovanje što bliže rapalskoj granici i time pomoći razbuktavanje NOBa- u Istri.

Međutim, Nikola ne ostaje dugo na tom području. Upravo u to vrijeme dolazi do naglog razvoja NOB-a u cijelom goransko-primorskom području, kada je neminovno formiranje i drugog odreda, i Nikola je već krajem svibnja imenovan za komandanta Drugog primorsko-goranskog odreda, iako je naredba o imenovanju, odnosno o sastavu datirana 9. lipnja 1942. godine. Štab odreda u početku je smješten u logoru Lazac — Snježnik, a zatim u barakama između Malog i Velikog Risnjaka, sa zadatkom da djeluje na komunikacijama Sušak — Mrzle Vodice — Gerovo te na željezničkoj prugi i cesti Sušak — Delnice — Moravice.

Upravo kao komandant tog odreda u jednoj akciji, odnosno jurišu na talijansku vojnu kolonu herojski pogiba. Iz nešto šireg citata iz sjećanja njegova suborca i druga Josipa Mavrinca-Kanjola saznajemo o smrti ovog velikog revolucionara i borca.

»Dana 6. VII 1942. godine pošli smo iz »logora 101« u izviđanje položaja sa grupom od pet boraca. Namjera nam je bila sačekati kolonu kamiona i izvršiti akciju na fašiste. Obišli smo teren i s komandantom smo unaprijed bili zadovoljni na sutrašnjem uspjehu.

Kad smo stigli na položaj, tj. kad je bilo oko 6 sati (7. VII 1942) iz desnog krila negdje na polovici zasjede bataljona, jedan borac poviče: 'Vidi je!' To je bilo jedno odjeljenje fašista, oko njih 15. Kretali su se trčecim korakom od Kikovice i to po lijevoj strani prema našoj zasjedi, pola cestom pola kanalom, ali bez otvaranja vatre, kao da nas nisu ni vidjeli. Komandant nije dopustio da se otvara vatra dok ne dođu sasvim blizu. Kako smo mi dominirali položajem, uspjeh akcije bio je siguran. Međutim svi mi sudionici u akciji, a također i komandant, očekivali smo krupniju akciju.

Nikola i ja smo još bili u stojećem stavu i na oko 40 metara odstojanja od njih. On mi kaže: 'Otvoraj vatru'. Odmah je nekoliko fašista palo, ali se njih pet do šest počelo prebacivati preko ceste. U isti čas pojavila se i kolona prema našem desnom krilu iz pravca Kamenjaka i to desnom stranom izvan ceste. Tu je bilo blizu 60 neprijateljskih vojnika na odstojanju od zasjede oko 100 metara. Započela je borba na desnom krilu i još dok mi nismo likvidirali nekoliko njih primijetili smo kolonu od oko 80 zelenaša iz pravca Kikovice, kako se po desnoj strani ispod ceste brzo kreću.

Oni su zauzimali položaj prebacivajući se preko ceste i otvarali neefikasnu vatru, jer je bio kamenjar na obje strane, a pored toga mi smo bili dvadesetak metara poviše...

Može se reći da je borba trajala najduže desetak minuta. Komandant je i sam bacio jednu bombu. U toj oluji od bure i paklene vatre komandant je povikao: 'Ranjen sam drugovi!'«.

Ranjenog komandanta drugovi su ponijeli s namjerom da mu se ukaže pomoć, međutim kod mjesta Vrane, kako dalje navodi dr Kanjol »Crni je izdahnuo na nosilima s glavom u mom naručju«.

»Mogu reći da je za mene taj moment u toku NOB-a bio najteži, jer iako smo malo bili zajedno, vidio sam u njemu pravog čovjeka, komunistu, dobrog komandanta i junaka revolucije. Crni nije znao za ležeći stav na položaju. Uvijek je bio toliko smiren, a osim toga bio je skroman, tiho je govorio ali određeno. Mnogo je spominjao i poštovao čvrstinu KPJ, te kako ćemo jednog dana doći u sela i gradove noseći glave uzdignutog čela. 'Ali zato', govorio je, 'moramo voditi oštru borbu protiv okupatora i ujedno stvarati novu narodnu vlast'. O sebi nije nikada ništa govorio, čak nije uspio reći ni to da je sudjelovao u revoluciji u Španjolskoj. Od uniforme je nosio umjesto šinjala dolamicu, a ispod nje preko ramena torbicu, u kojoj je bila geografska karta i mali dalekozor. Olovka i notez u džepu. To je bilo sve, jer ni vanjskim izgledom nije želio da se odvađa od ostalih.«

Doista skroman čovjek, ali veliki revolucionar i izuzetan borac.

Za narodnog heroja proglašen je 5. srpnja 1951. godine.

Ivanka Pavlić, prof.